

تحلیل سیاسی هفته (۱۱۲)

اهداف صدور حکم اعدام «شیخ نمر» روحانی شیعه در عربستان

مقدمه

در روزهای اخیر اعتراض‌های مردمی در عربستان سعودی به حکم اعدام علامه شیخ «نمر باقر النمر» از رهبران شیعه در عربستان توجه بسیاری را به خود جلب کرده است. این اعتراض‌ها در شهر العوامیه، شرق عربستان با تجمع و تحصن مردم در میدان کربلای این شهر آغاز شد. تجمع‌کنندگان به حکم ظالمانه دستگاه قضایی عربستان علیه این روحانی شیعه اعتراض دارند. شیخ نمر باقر النمر متولد ۱۳۷۹ هجری قمری در عوامیه عربستان، مجتهد شیعه و فعال حقوق بشر عربستانی است. او پیش از این دو بار در سال‌های ۲۰۰۶ و ۲۰۰۸ بازداشت شده بود و از تیرماه ۱۳۹۲ تاکنون نیز در زندان به سر می‌برد.

به‌طور کلی، علل و زمینه‌های صدور حکم اعدام برای رهبر شیعیان عربستان را می‌توان در قالب دو مقوله مهار داخلی و توازن منطقه‌ای تبیین کرد.

مهار داخلی

جامعه شیعی عربستان جمعیتی مقاوم، بانگیزه، دارای توان بسیج مناسب، ناراضی از تبعیض‌ها و شکاف‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی است. سکونت جمعیت اصلی شیعیان عربستان در مناطق نفت‌خیز شرقی، بر اهمیت راهبردی جامعه شیعیان می‌افزاید. اگرچه تشکل‌های سیاسی شیعی در عربستان به‌دلیل محدودیت‌ها، به‌صورت مخفیانه به فعالیت مشغولند، اما تکرر فکری و سیاسی موجود در میان آنها، نشانگر سرزندگی و طراوت این جنبش اصیل و ریشه‌دار است.

معاونت پژوهش‌های
سیاسی - حقوقی
دفتر: مطالعات سیاسی

شیخ نمر یکی از مبارزان راستین و منتقدان صریح‌اللہجه حکومت آل سعود در عربستان است و در عین حال روابط گسترده‌ای با شیعیان در بحرین و یمن دارد. بنابراین به‌نظر می‌رسد که رژیم عربستان درصدد است با سیاست مشت آهنین خود، ضمن سرکوب گروه‌های شیعی به تضعیف جنبش اعتراضی در این کشور بپردازد. ریاض در عین حال سعی می‌کند با برخی از شخصیت‌های شیعی عربستان که کمتر مشی ضدحکومتی دارند ارتباط برقرار کرده و آنان را به عنوان نماینده جامعه شیعیان به رسمیت بشناسد. رژیم عربستان از این طریق خواهد توانست هم توان بالقوه جامعه شیعی را کاهش دهد، هم سازماندهی جنبش اعتراضی را تضعیف کرده و رفته رفته زمینه پذیرش برخی شخصیت‌های شیعی را به عنوان نمایندگان واقعی شیعیان برای فرونشاندن اعتراضات فراهم کند. از نظر ریاض افزایش قدرت هویتی شیعیان در کنار گسترش نفوذ آنها در منطقه و نیز در داخل عربستان سبب فشار بیشتر آنها بر نظام‌های سیاسی موروثی شده که نمونه آن را می‌توان در بحرین و یمن مشاهده کرد. واکنش‌های پس از اعلام حکم اعدام شیخ نمر در منطقه نیز نشانگر قدرت‌گیری اجتماعی پیش از پیش شیعیان عربستان و

مشخصات گزارش

شماره مسلسل:
۲۶۰۱۳۹۷۵

تاریخ انتشار:
۱۳۹۳/۸/۱۱

گریزناپذیری حضور آنها در نظام‌های سیاسی برخی کشورهای منطقه و از جمله عربستان است. از سوی دیگر یادآوری این نکته ضروری است که از زمان شدت گرفتن اعتراض‌ها در قالب بیداری اسلامی در کشورهای عربی از سال ۲۰۱۱ به بعد، حاکمان سعودی با توجیه اینکه این اعتراضات ماهیتی مذهبی و رادیکال دارد، تمامی مطالبات حقوق بشری را سرکوب کرده‌اند. این درحالی است که نه تنها شیعیان، بلکه برخی علمای اهل تسنن و حتی معترضان لیبرال که منتقد خاندان سلطنتی در عربستان هستند نیز به حکم اخیر علیه شیخ نمر اعتراض کرده‌اند. علاوه بر اینها تقریباً همه نهادهای دولتی و غیردولتی جهان از وضع حقوق بشر در عربستان احساس نارضایتی می‌کنند. بنابراین هزینه بالایی که رژیم عربستان در مورد این حکم اعدام می‌پردازد، گویای احساس خطر امنیتی قریب‌الوقوعی نزد تصمیم‌گیران رژیم آل سعود است.

توازن منطقه‌ای

خاورمیانه امروز بیش از هر زمان دیگری شاهد شکست سیاست آل سعود در منزوی کردن شیعیان در منطقه است. جایگاه تعریف شده شیعیان در ساختار سیاسی لبنان، بقای نظام سوریه در محور مقاومت، پیروزی ایران در تثبیت ساختار سیاسی عراق، تداوم جنبش اعتراضی شیعی در بحرین و افزایش نفوذ شیعیان الحوثی در یمن تحولاتی نیست که رژیم محافظه‌کار عربستان بپذیرد و در مقابل آنها سکوت کند. زیرا نتایج و ثمرات دخالت‌های عربستان در کشورهای منطقه نشانگر عدم موفقیت این کشور در تحولات اخیر بوده است. تلاش‌های عربستان برای روی کار آمدن فردی نزدیک به منافع خود در یمن با شکست مواجه شد و برخلاف انتظار، گروه‌های باسابقه شیعی یمن مانند جنبش انصارا... توانستند قدرت خود را در نظام سیاسی یمن بیشتر کنند که این مسئله شکستی جدی در سیاست خارجی عربستان محسوب می‌شود.

در سوریه نیز جبهه مخالفان بشار اسد علیرغم بهره‌مندی از حمایت‌های عربستان، آمریکا و کشورهای غربی نتوانستند به اهداف خود دست یابند. در نتیجه عربستان با حمایت از داعش و النصره وضعیت و وجهه خود را بیش از پیش مخدوش کرد. مخالفت‌های عربستان با دولت مستقل و قانونی عراق، کارشکنی‌های آن برای سرنگونی دولت مالکی و حمایت از حملات داعش نیز نتوانست کمکی به این کشور در پیشبرد اهدافش در عراق کند، بلکه روابط بغداد و ریاض را نیز تحت تأثیر قرار داد.

به‌رغم همه این تلاش‌ها، عربستان ناکام مانده و بالعکس توان منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در برقراری ثبات و حل بحران‌های منطقه‌ای افزایش یافته است. اگرچه راهبردهای امنیتی عربستان و رژیم‌های با ذهنیت مشترک در خاورمیانه نتوانسته نقش فزاینده ایران را در معادلات منطقه‌ای کمرنگ کند، اما عربستان در صدد است از تمام توان سیاسی، نظامی و امنیتی خود برای مهار قدرت ایران استفاده نماید. سعی ریاض این است که با دامن زدن به پروژه ایران‌هراسی کشورهای غربی نوعی تفکر شیعه‌هراسانه را در بین کشورهای همسو ایجاد کرده و ایران را از نفوذ طبیعی خود در محیط پیرامونی محروم کند. به همین دلیل است که عربستان از یکسو با «مقابله سخت» با نیروهای شیعی منطقه تلاش می‌کند، رهبران آنها را در پیوند با ایران نشان دهد؛ در نتیجه با اتهام‌زنی‌های واهی به آنها، سعی می‌کند زمینه لازم برای سرکوب شبکه فعالان جنبش شیعی و مجازات آنها را فراهم کند و باعث بی‌انگیزگی و از دست رفتن روحیه مقاومت در بدنه اجتماعی شیعیان در جوامع شیعی پیرامون شود.

امروز قیام اسلامی شیعیان در خاورمیانه، در حال تکوین موقعیت منطقه‌ای خود تا مناطق شرقی عربستان و سواحل اقیانوس هند است. اگرچه جوامع شیعی در کشورهای مختلف اقتضائات، رهیافت‌ها و الزامات عقیدتی، سیاسی و نهادی خاص خود را دارند، اما چارچوب کلی کنش آنها مبتنی بر مطالبه عقلانی و میانه‌روانه و خواسته‌های به حق تاریخی در عرصه‌های مختلف سیاسی و

اقتصادی و اجتماعی است. این کنش ریشه‌دار تاریخی فراگیر، با ساختارهای سیاسی بدوی، قبیله‌ای و ویژه‌خوارانه موجود در اغلب کشورهای عربی در تناقض است. حکم اعدام شیخ نمر نشانه‌ای آشکار از قدرت‌یابی غیرقابل انکار شیعیان و امنیتی کردن حرکت‌های شیعی در کشورهای عربی است. حتی در صورت اجرای این حکم ظالمانه و غیربشری، چیزی از توان و انگیزه کنشگران شیعی در خاورمیانه کم نخواهد شد. این مسئله به‌شدت بر آشفتگی مقامات آل سعود افزوده است که سبب شده به اقدامی عجولانه در این خصوص مبادرت ورزند. این اقدام عربستان به حدی شتابزده بوده که حتی برخی تحلیلگران غربی معتقدند راهبرد آمریکا برای پایان دادن به فرقه‌گرایی در عراق را تحت‌الشعاع قرار داده و نقش مخربی برای ائتلاف بین‌المللی آمریکا علیه داعش ایجاد می‌کند.

جمع‌بندی

حضور شیعیان در مناطقی از پادشاهی عربستان مانند استان‌های شرقی این کشور که میدان‌های نفتی بزرگی در آنجا قرار دارد، از حیث ثبات و امنیت منطقه‌ای و بین‌المللی دارای اهمیت فراوان است. از سوی دیگر جایگاه فرهنگی، تاریخی و بین‌المللی شیعیان که مهمترین مخالفان رژیم حاکم بر عربستان نیز هستند، سبب وحشت آل سعود از هرگونه تحرک آنها در این منطقه را فراهم ساخته است. بررسی شرایط داخلی و منطقه‌ای نشانگر این است که حکم اعدام شیخ نمر دارای انگیزه‌های سیاسی و امنیتی است. توان بالقوه جامعه شیعی برای پذیرش رهبری در آینده سیاسی عربستان از یکسو و تحولات منطقه‌ای و پیروزی مردم عراق در مبارزه با تکفیری‌های داعش و نیز پیروزی شیعیان در یمن که منجر به قدرت‌گیری روزافزون شیعیان در منطقه شده است از سوی دیگر، بیانگر هراس حاکمان سعودی از قدرت گرفتن بیش از پیش شیعیان و همچنین سرکوب خواسته‌های طبیعی مردم است.

در نتیجه در این برهه زمانی که از یکسو تمام تلاش سعودی‌ها با محوریت داعش رو به شکست است و ائتلاف ضد داعش در منطقه نیز موفق نبوده و نیروهای شیعی ابتکار عمل را به دست گرفته‌اند و از دیگر سو پس از ۶۰ سال یمن از نقش حیاط خلوتی برای عربستان بیرون آمده و مشی مستقل در پیش گرفته است، تصمیم‌گیری رهبران رژیم سعودی برای اعدام یکی از پیشروان مکتب شیعه در این کشور تنها واکنشی توأم با دستپاچگی نسبت به تحولات داخلی و منطقه‌ای است و با هدف اختلاف‌افکنی بین شیعه و سنی و شیعه‌هراسی در منطقه صورت گرفته است. اکنون که این مسئله ابعاد بین‌المللی نیز پیدا کرده است، در صورت اجرای حکم اعدام، مقامات سعودی با پرداخت هزینه‌های بالاتری مواجه خواهند شد.

